

IN CIRCUMCISIONE DOMINI

1 - In illo tempore: *Postquam consummati sunt dies octo* etc. ¹ In hoc evangelio duo notantur: Christi circumcisio et nominis ipsius vocatio.

I - De Christi circumcisio

2 - Christi circumcisio, ut ibi: *Postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer* ². Nota quod, in hac prima clausula ANAGOGICE instruimur qualiter ‘quilibet iustus in generali resurrectione ab omni corruptione erit circumciscus’ ³. Sed ‘quia circumciscum de circumciso Verbo verbum audistis, ideo circumcise de ipsius circumcisione dicamus’ ⁴.

“Circumciscus est Christus tantum in corpore, quia nihil habuit quo circumcideretur in mente. Nam *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius* ⁵. Sed neque peccatum contraxit, quoniam, sicut dicit Isaias, *ascendit nubem levem* ⁶, idest assumpsit carnem a peccatis immunem” ⁷. “Venturus *in propria* quia *sui eum recepturi non erant* ⁸, debuit circumcisci, ne contra ipsum Iudaei occasionem assumerent, dicentes: Incircumciscus es, perire debes de populo tuo, quia, ut dicitur in Genesi, *masculus, cuius caro praeputii non fuerit circumcisa, peribit de populo suo* ⁹. Transgressor es legis, nolimus te contra legem audire” ¹⁰.

Est ergo circumciscus ad minus propter tria: ut legem adimpleret - “Debuit autem circumcisionis mysterium observari donec substitueretur sacramentum Baptismi” ¹¹ -, ut Iudaeis occasionem calumniandi auferret, et ‘ut nos circumcisionem cordis doceret. De qua ad Romanos: *circumcisio cordis in spiritu, non in littera; cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est*’ ¹².

3 - *Postquam consummati sunt dies octo*. Quid ista tria: dies octavus, puer et eius circumcisio significant, videamus. Septenario dierum revolvitur vita nostra, cui succedet generalis resurrectionis octonarium. De quo Ecclesiaste XI: *Da partem septem, necnon et octo; quia ignoras quid futurum sit mali super terram* ¹³. Ac si diceret: Da septenario tuae vitae partem boni operis, quia pro ipso mercedem recipies in octava resurrectionis; in qua super terram, idest terrenos, qui terram diligunt, tantum malum est futurum, quod ab omni homine ignoratur.

‘Tunc area ventilabitur, grana a paleis secernentur’ ¹⁴, ‘oves ab haedis separabuntur’ ¹⁵. Areae ventilatio, extremi examinis discretio; granum, iusti in horreum caeleste reponendi. Unde Iob V: *Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo* ¹⁶. Sepulcrum, vita aeterna, in qua abscondentur iusti a conturbatione daemonum, sicut quis absconditur in sepulcro a conspectu hominum, quando ingredientur in abundantia bonorum operum. Paleae vero, idest superbi, leves et instabiles, igne comburentur, de quibus Iob XXI: *Erunt sicut paleae ante faciem venti, et sicut favilla quam turbo dispergit* ¹⁷. Agni vel oves, idest humiles et innocentes, ad dexteram Christi

¹ Lc 2,21

² Lc l.c.

³ Cf. GLO. ORD., ibidem

⁴ Cf. INNOCENTIUS, Sermo 4, *De circumcisione Domini*, PL 217,465

⁵ 1Pt 2,22

⁶ Is 19,1 (Vg. *Dominus ascendet super nubem levem*)

⁷ INNOCENTIUS, o.c., Ibidem. Ultima verba: «assumpsit carnem a peccatis immunem», sunt GLOSSA ORD. et INT., Is l.c.: «*Ascendit nubem levem, “Assumpsit carnem pondere peccati immunem”*».

⁸ Io 1,11 (Vg. *In propria venit et sui eum non receperunt*)

⁹ Gen 17,14 (Vg. *mut add*)

¹⁰ INNOC., o.c., ibidem

¹¹ INNOC., o.c., ibidem

¹² Cf. INNOC., o.c., ibidem; Rom 2,29 (Vg. ... *non littera...*)

¹³ Eccle 11,12

¹⁴ Cf. Mt 3,12; Lc 3,17

¹⁵ Cf. Mt 25,32

¹⁶ Iob 5,26

¹⁷ Iob 21,18

ponentur, de quibus Isaia XL: *Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit; fetas ipse portabit*¹⁸.

4 - Nota quod in istis quattuor verbis: *pascet, congregabit, levabit, portabit*, possunt assignari quattuor dotes corporis, scilicet claritas, immortalitas, agilitas, subtilitas, quas habebunt iusti in octava resurrectionis. *Pascet* claritate, unde Ecclesiaste XI: *Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem*¹⁹, de quo: 'Fulgebunt iusti, inquit, sicut sol in regno Dei'²⁰. Si oculus adhuc corruptibilis delectatur ita in fallaci candore miseri corporis, quanta putas erit illa delectatio in veraci splendore glorificati corporis? *Congregabit* immortalitate: mors disgregat, immortalitas congregat. *Levabit* agilitate: quod agile est de facili levatur. *Portabit* subtilitate; subtile enim leviter fertur.

Caprae vero, idest luxuriosi, in contis inferni per pedes suspendentur. Unde Dominus 'pinguibus vaccis'²¹, idest superbis et luxuriosis Ecclesiae praelatis, comminatur in Amos IV: *Ecce dies veniunt super vos, et levabunt, "scilicet daemones"*²², *vos in contis, et reliquias vestras in ollis ferventibus. Et per aperturas exibitis altera contra alteram, et proiciemini in Hermon*²³, "quod interpretatur anathema"²⁴, quia, anathematizati et maledicti ab Ecclesia triumphanti, ibunt in supplicium aeternum.

Hoc ergo totum, scilicet gloria et poena, retribuetur unicuique in resurrectionis octava, prout gessit in hac vitae septimana. De qua dicitur in Genesi XXIX: *Servivit Iacob pro Rachel septem annis, et videbantur illi pauci dies prae amoris magnitudine*²⁵. Erat enim *decora facie et venusto aspectu*²⁶. Et paulo post sequitur: *Et hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem*²⁷. Idem dicit in eodem XXXI: *Die noctuque aestu urebar et gelu; fugiebat somnus ab oculis meis*²⁸. O amor pulchritudinis! O pulchritudo amoris! O gloria resurrectionis, quanta facis hominem sustinere, ut ad tuas nuptias possit pertinere! Iustus toto septenario vitae suae in vilitate corporis, humilitate mentis servit: die, qua arridet prosperitas aestu vanaegloriae; nocte, qua ingruit adversitas, gelu diabolicae tentationis uritur. Et sic somnus quietis ab eo fugit, quia 'intus pugnae, foris timores'²⁹. Timet a mundo, impugnatur a seipso; et tamen in tot malis pauci videntur dies prae amoris magnitudine. 'Amanti enim nihil difficile'³⁰. O Iacob, obsecro, patienter age, humiliter sustine, quia finita hebdomada praesentis miseriae potieris optatis nuptiis resurrectionis gloriosae, in qua ab omni labore et servitute corruptionis circumcideris.

5 - Unde dicitur: *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer*. Puer, inquit, non senex. Quis sit iste puer, quaere in sermone DE NATALI³¹. 'In illa resurrectione omnis electus circumcidetur'³², quia 'resurget ad gloriam, ut dicit ISIDORUS, sine ullo vitio, sine ulla deformitate'³³.

¹⁸ Is 40,11

¹⁹ Eccle 11,7

²⁰ Cf. Mt 13,43

²¹ Cf. Am 4,1

²² GLO. INT., Am 4,2: «*Dies venient super vos, "Captivitatis et angustiae"*».

²³ Am 4,2-3 (Vg. ... *venient... Armon*)

²⁴ HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,872; GLO. ORD., Ps 132,3. Antonius mutavit nomen *Armon* in *Hermon*, quia sua intererat interpretationem nominis *Hermon* inducere.

²⁵ Gen 29,20 (Vg. *Servivit ergo...*)

²⁶ Gen 29,17

²⁷ Gen 29,28

²⁸ Gen 31,40 (Vg. ... *fugiebatque...*)

²⁹ Cf. 2Cor 7,5

³⁰ Cf. T. CICERO, Oratio X,33: «*Nihil difficile amanti*». Ritroviamo la stessa sentenza in I,217,9 (Pasqua); 280,25 (3a di Pasqua); 334,24 (5° di Pasqua) e II,491,5 (2° di Avvento).

³¹ *In Nativitate Domini*, IV,11-14

³² Redit Antonius ad supra dicta (n. 2) ex GLOSSA ORD. (*in* Lc 2,21), Iesu circumcisionem videlicet, octavo die peractam, esse figuram resurrectionis iustorum, seu eorundem a corruptione purgationis.

³³ Cf. ISID., *Sententiarum* I,26,1-2, PL 83,594. Vedi anche: AUG., *Enchiridion*, 91, PL 40,274 e HUGO S. VICTORIS, *De sacramentis*, II,17,21, PL 176,604.606. Cf. ALCUINUS (735-804), *De fide Sanctae et individuae Trinitatis*, III,20, PL 101,52: «*Resurgent equidem sanctorum corpora ad gloriam, sine ullo vitio, sine ulla deformitate; in quibus tanta facilitas erit quanta felicitas. [...] Quamvis caro sit non spiritus, non tamen carnalibus subiacet vitiis, de quibus Apostolus ait: "Quia caro et sanguis regnum Dei non possidebunt"* (1Cor

Procul erit omnis infirmitas, omnis tarditas, omnis corruptio, omnis egestas, et si quid aliud illud summi regis non decet regnum, in quo 'resurrectionis et promissionis filii aequales erunt angelis Dei'³⁴; tunc erit vera immortalitas. 'Prima conditio hominis fuit posse non mori, cui propter peccata, poena contigit non posse non mori, restat in illa felicitate illud tertium non posse mori'³⁵. 'Tunc plene erit liberum arbitrium, quod primo homini fuit sic datum: posse non peccare; sed illud beatius erit quando tale erit, scilicet non posse peccare'³⁶. O octava optanda, quae sic circumcidis a puero omnia mala!

II - De nominis ipsius vocatione

6 - Nominis ipsius vocatio, ut ibi: *Vocatum est nomen eius Iesu*^{37/a}. "Nomen dulce, nomen delectabile, nomen confortans peccatorem et beatae spei"^{37/b}; 'iubilus in corde, melos in aure, mel in ore'³⁸. De hoc nomine exultans, sponsa dicit in Canticis I: *Oleum effusum nomen tuum*³⁹. Nota quod, oleum quinque facit: 'omni liquori superenatat, dura mollificat, aspera indulcat, obscura illuminat, corpora satiat'⁴⁰. Sic hoc nomen *Iesus* omni nomini hominum et angelorum superexcellit, quia 'in nomine Iesu omne genus flectit genu'^{41/a}. Si ipsum praedicas, dura corda mollificat; si invocas, asperas tentationes indulcat; si cogitas, cor illuminat; si legas, mentem satiat^{41/b}.

Et attende quod, hoc nomen *Iesus* non dicitur tantum *oleum*, sed additur: *effusum*. Ubi? et quo? De corde Patris in caelo, mundo et inferno. In caelo, ad exultationem angelorum, unde clamant exultantes in Apocalypsi: *Salus Deo nostro, sedenti super thronum, et Agno*⁴², idest Iesu, qui dicitur salus'⁴³. In terra, ad consolationem peccatorum, de quo Isaia XXVI: *Nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animae. Anima mea in nocte desiderabit te*⁴⁴. In inferno, ad captivorum liberationem, unde, genibus eius provoluti, dicuntur clamasse: "Advenisti, redemptor noster, etc."⁴⁵

7 - Dicam de hoc nomine quaedam breviter, quae scribit INNOCENTIUS. "Hoc, inquit, nomen Iesus habet duas syllabas, et quinque litteras, tres vocales et duas consonantes. Duas syllabas, quia Iesus duas habet naturas, divinam videlicet et humanam. Divinam ex Patre, de quo natus est sine

15,50), procul erit ab eis omnis infirmitas, omnis deformitas, omnis tarditas, omnis corruptio, omnis egestas, omnis indigentia, et si quid summi regis non decet regnum in quo resurrectionis et promissionis filii aequales erunt angelis Dei (Mt 22,30). Ergo quidquid de corporibus vivis, vel post mortem de cadaveris periit, humanosque effugit visus, simul cum eo, quod in sepulcris remansit in spiritalis corporis novitatem, ex animalis corporis vetustate mutatum, resurget incorruptione atque immortalitate vestitum».

³⁴ Cf. Lc 20,36

³⁵ Cf. P. LOMB., *Sent.* II, dist. 19,4, PL 192,1046; Ad Claras Aquas, I, p.424. Cf. ALCUINUS, *De fide Sanctae et Individuae Trinitatis*, III,22, PL 101,54: «Prima conditio hominis fuit posse non mori [cui propter peccati poenam contigit non posse non mori]: restat illa felicitate illud tertium, non posse mori. Tunc plene erit liberum arbitrium, quod primo homini fuit sic datum, posse non peccare; sed illud beatius erit, quando tale erit, non posse peccare».

³⁶ Cf. P. LOMB., *Sent.* II, dist. 25,3, PL 192,1053; Ad Claras Aquas, I, p. 463.

^{37/a} Lc 2,21

^{37/b} ANSELMUS CANTUARIENSIS (1033-1109), *Meditationes et orationes*, PL 158,725: «Iesu, Iesu, obliviscere superbum provocantem, respice miserum invocantem nomen dulce, nomen delectabile, nomen confortans peccatorem, et beatae spei».

³⁸ Cf. BERN., *In Cantica sermo* 15,6, PL 183,847

³⁹ Cant 1,2

⁴⁰ Cf. GLO. INT., ibidem, ad verba: *Oleum effusum*: «quia reficit, sanat et superenatat»; BERN., *Sermo cit.*, 5, PL 183,846: «Fovet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina...».

^{41/a} Cf. Phil 2,10

^{41/b} A proposito di questo passo, ALFONSO POMPEI (*I "Sermones" e la teologia francescana*, «Atti 1981», p. 776), scrive: «Le sue effusioni sulla potenza e dolcezza del Santissimo Nome di Gesù sono piccoli gioielli di una autentica devozione francescana, di cui si ritrovano i semi in Francesco, nella dolcezza che egli provava pronunciando il Nome Santissimo, e di cui più tardi Bernardino da Siena sarà il grande propagatore».

⁴² Apoc 7,10 (Vg. ... qui sedet...)

⁴³ Cf. GLO. INT., Mt 1,21; GLO. ORD., Lc 1,31: «Iesum, "Salvatorem"».

⁴⁴ Is 26,8-9 (Vg. ... desideravit te in nocte; in GLO. *desiderabit*, alia lectione)

⁴⁵ BREVIARIUM ROMANUM, *Officium Defunctorum*, ad Matutinum, Resp. 3

matre; humanam de matre, de qua natus est sine patre. Ecce, duae sunt syllabae in hoc uno nomine, quia duae sunt naturae in hac una persona. Notandum vero, quod ‘vocalis est illa, quae dat vocem per se, consonans quae reddit sonum cum alia’⁴⁶. Per tres ergo vocales significatur divinitas, quae, cum sit una per se, sonat in tribus personis. Nam *tres sunt qui testimonium dant in caelo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt*⁴⁷. Per duas consonantes significatur humanitas, quae, cum habeat duas substantias, videlicet carnem et animam, non sonat per se, sed magis cum alia, cui coniuncta est in unitate personae. *Nam sicut animaa rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus*⁴⁸”⁴⁹. ‘Persona siquidem dicitur rationalis substantia per se sonans’^{50/a}, quae est Christus^{50/b}. “Et Deus est quidem et homo, sed per se sonat in quantum est Deus, non autem per se sonat in quantum est homo, quia deitas retinuit ius personalitatis assumens humanitatem, sed humanitas non accepit ius personalitatis assumpta, [quoniam nec persona personam, nec natura naturam, sed persona naturam assumpsit]”⁵¹.

“Hoc [est] nomen igitur sanctum et gloriosum, *quod invocatum est super nos*⁵², ‘nec est aliud, ut dicit Petrus, nomen sub caelo, in quo nos oporteat salvos fieri’⁵³. Per quod ipse nos salvet Deus, Iesus Christus Dominus noster, qui est benedictus super omnia in saecula saeculorum. Amen”⁵⁴.

III - Sermo allegoricus

8 - *Tulit Sephora acutissimam petram, et circumcidit praeputium filii sui*⁵⁵. Hoc in Exodo IV.

Simile quid Genesi XXI: *Vocavit Abraham nomen filii sui Isaac, quem genuit ei Sara, et circumcidit eum die octavo sicut praeceperat ei Deus*⁵⁶. Non mater, non Ioseph nutritus, sed Abraham, idest Pater aeternus, filio suo unigenito nomen salutis imponit. Ubi salus ibi risus. “Isaac dicitur risus”⁵⁷, et Iesus, risus noster, “qui interpretatur salus vel salutaris”⁵⁸.

Nota quod, est quaedam herba, “quae appellatur *salutaris*, pro eo quod dolorem capitis et stomachi incendium mitigat”⁵⁹. Dolor capitis, superbia mentis; unde dicitur in quarto Regum IV, quod aestuavit sol super caput pueri, et ait patri suo: *Caput meum doleo, caput meum doleo*⁶⁰; et VIII Iudith: *Manasses mortuus est in diebus messis hordeaceae: instabat enim super alligantes manipulos*

⁴⁶ Cf. ISID., *Etym.* I,4,3, PL 82,78: «... dictae *vocales*, quod per se vocem impleant [...]. *Consonantes* vocatae, quia per se non sonant, sed iunctis vocalibus consonant». A prima vista, Antonio ha desunto queste distinzioni da Isidoro, ma non è escluso che abbia prodotto una propria sintesi ispirandosi alle definizioni di PAPIAS VOCABULISTA, o.c., p. 75a, 375a: «Consonantes litterae dictae, quia per se non sonant, sed coniunctae vocalibus; vocales dictae quae per se vocem faciant, et sine quibus litteralis vox voci proferri non potest».

⁴⁷ I Io 5,7

⁴⁸ *Symbolum Athanasianum*. Cf. Brev. Rom., *Dominica*, ad Primam

⁴⁹ INNOC., *Sermones de Sanctis*, sermo 4, in *Circumcisione Domini*, PL 217,466-467. Il riferimento a Innocenzo III si spiega anche con l’impegno di Antonio di schierarsi, al seguito di papa, nella lotta contro l’eresia dei Cattari e degli Albighesi, la cui concezione della natura e della persona di Cristo era falsa.

^{50/a} Cf. P. LOMB., *Sent.* III, dist. 5,3, PL 192,767 ; Ad *Claras Aquas*, II, p. 48: «Persona enim est substantia rationalis individuae naturae», ex Boetio (*Liber de persona et duabus naturis*, 3, PL 64,1343): «Persona est naturae rationalis individua substantia». Questa definizione della persona, divenuta tradizionale, è stata formulata da Boezio, *Liber*, ecc., contro Eutiche e Nestorio, PL 64,1343.

^{50/b} Per lo studio di questo problema, vedi: JUNIFER CUMMINGS, *The Christological content of the “Sermones” of St. Anthony*, Padova 1953, pp. 47-49.

⁵¹ INNOC., l.c., ibidem

⁵² Ier 14,9

⁵³ Cf. Act 4,12

⁵⁴ INNOC., l.c., PL 217,470

⁵⁵ Ex 4,25 (Vg. *Tulit illico*...)

⁵⁶ Gen 21,3-4 (Vg. *mut*)

⁵⁷ GLO. INT., Lc 3,34; cf. Gen 21,6: «Isaac, “Risus vel gaudium”».

⁵⁸ GLO. ORD., Lc 1,31. Cf. RUPERTUS TUITIENSIS (1070-1129), *De Trinitate et operibus eius*, PL 167,398: «Illa namque Ierusalem quae sursum est, quae libera (Gal 4), et mater omnium nostrum est, antequam nasceretur verus Isaac, idest risus, scilicet Dominus noster Iesus Christus, risus noster et gaudium nostrum, unius princeps erat populi Iudaeorum».

⁵⁹ ISID., *Etym.* XVII,3,10, PL 82,632: «*Strychnos*, que Latine *herba salutaris* vocatur, propter quod...».

⁶⁰ 4Reg 4,19

*in campo, et venit aestus super caput eius*⁶¹. Manasses, “qui interpretatur obliuiosus”⁶², significat mundi amicum, qui, cum aeternitatis obliuiscitur, ad metendum hordeum egreditur. In hordeo, ‘quod est pabulum iumentorum’⁶³, designantur temporalia, quae dum bestialis homo appetit colligere et in manipulos ligare, idest in thesauro reponere, venit super mentem eius aestus vanae gloriae, ex qua oritur elatio superbiae, et sic mors animae. Item, incendium stomachi est fervor iracundiae, unde Isaia LVII: *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in conculcationem et lutum*⁶⁴. Cum homo ira succenditur, est quasi mare fervens, quia amaritudo in corde, perturbatio in ratione, excaecatio in mente, rancor in fratrem; et ideo dicitur impius, “idest sine pietate”⁶⁵ illos conculcat, istos blasphemat.

Sed *salutaris* noster, Iesus, has infirmitates sanavit, cum dixit: *Beati pauperes spiritu*⁶⁶, contra primum; *beati mites*⁶⁷, contra secundum, etc. Gloria igitur Patri, qui salutem nobis misit; laus Virgini, quae genuit et hodie circumcidit.

Dicatur ergo: *Tulit Sephora*, ‘quae interpretatur speculans eum’⁶⁸. Haec est beata Virgo, quae eum speculabatur facie ad faciem reclinatum in praesepio, involutum panniculo, vagientem in cunabulo, ‘in quem angeli desiderant conspiceri’^{69/a} regnantem in caelo.

9 - *Tulit Sephora petram acutissimam*. “Ab isto loco dicunt Iudaei morem circumcidendi petrinis cultellis habuisse principium, vel a Iosue in Galgalis. Tamen, ubi nos habemus *petram*, Hebraeus habet *aciem*, et dicit *acutissimam aciem*^{69/b} novaculam; unde et Iudaei novaculis circumcidunt”⁷⁰. Circumcisio Domini sive petrino sive ferreo cultello, sive a beata Maria vel a Ioseph, sive ab utriusque cognatis facta fuerit, non multum curandum, nec sollicito investigandum, cum certum habeamus, quod hodie fuerit circumcisus. Illud vero quod adiungitur: *Circumcidit praeputium filii sui*, sic intelligitur, quod vel ipsa circumcidit, vel voluit ut ab aliis circumcideretur, secundum praeceptum Domini.

Et attende, quod tota vita Christi fuit in sanguine. Octavo enim die a sanguine incepit, et in sanguine finivit. Et hoc valde nobis necessarium, quia, ut dicit Apostolus ad Hebraeos IX, *omnia in sanguine mundantur, et sine sanguinis effusione non fit remissio*⁷¹. Unde notandum, quod Christus quinque effudit sanguinem. Prima effusio fuit in hodierna circumcissione; secunda, in sudore; tertia, in flagellatione; quarta, in crucifixione; quinta, in lateris lanceatione. Sol in ortu et occasu suo apparet rubicundus, sic Christus in principio et fine vitae suae fuit sanguineus. Qui in saecula saeculorum est benedictus. Amen.

IV - Sermo moralis

10 - *Tulit Sephora acutissimam petram*. Simile quid Iosue V: *Ait Dominus ad Iosue: Fac tibi cultros lapideos, et circumcide rursus filios Israel. Fecitque quod iusserat Dominus*⁷². Qui ait: *Hodie abstuli opprobium Aegypti a vobis*⁷³. “Sephora interpretatur avis eius”⁷⁴, vel “speculans eum”⁷⁵, seu

⁶¹ Iudt 8,2-3

⁶² GLO. ORD., Iudt 8,2

⁶³ Cf. ISID., *Etym.* XVII,3,10, PL 82,600: «*Hordeum* dictum, quod prae ceteris generibus frumenti aridum ante fiat [...]. Primum *hexaticum*, quod vocatur [...], quod quidam *cantherinum* appellant, quoniam animalia melius quam triticum pascit...»

⁶⁴ Is 57,20 (Vg. *Impii autem...*)

⁶⁵ ISID., *Etym.* X,133, PL 82,381

⁶⁶ Mt 5,3

⁶⁷ Mt 5,4

⁶⁸ Cf. HIER., *Lexicon origenianum*, PL 23,1301: «Sephora, inspectio speciosa»; vel (*o.c.*, PL 23,1306): «Sephra, speculator eius, vel buccina».

^{69/a} Cf. IPT 1,12

^{69/b} La parola ebraica dell'originale è *šōr*, con il senso di “silex”, pietra.

⁷⁰ P. COMESTOR, *Historia scholastica*, Liber Exodi, 10, PL 198,1147

⁷¹ Hebr 9,22 (Vg. *add*)

⁷² Ios 5,2-3 (Vg. *mut*)

⁷³ Ios 5,9

⁷⁴ HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,833: «Sephora, avis eius»

⁷⁵ HIER., *Lexicon orig.*, PL 23,1306

“placens aut adhaerens”^{76/a}, Sephora, anima fidelis; quae, si fuerit avis, erit speculans; si speculans, placens; si placens, adhaerens, et sic unum sequitur ex reliquo. Avis rerum abdicatione, speculans caelestium contemplatione, placens amore, adhaerens unione. Cum elevatur, speculatur; cum speculatur, amore inflammatur; cum inflammatur, unitur^{76/b}. De singulis disseramus.

Duae alae in ave, fides et spes in anima, quae ipsam elevat a terrenis. Fides enim et spes sunt de invisibilibus, et ideo a visibilibus ad invisibilia sustollunt. Sed isti, qui tantum habent fidem verbotenam, qui spem in se et suis ponunt, ei in homine confidunt, terrenis inhiant, terrena sapiunt. Unde Iob: *Homo, humum sapiens, in humore gulae et luxuriae vivens, nascitur ad laborem*⁷⁷ molae asinariae. Rusticus claudit oculos asino et virga eum percutit, et sic in circuitu molam magni ponderis trahit. Rusticus, diabolus; cuius asinus, mundanus; cui oculos claudit, cum rationem et intellectum ipsius excaecat; et tunc eum percutit virga cupiditatis, ut post se trahat molam mundanae vanitatis. *In circuitu impii ambulat. Deus meus, pone illos ut rotam*⁷⁸.

Sed *avis nascitur ad volandum*⁷⁹. Dicitur in NATURALIBUS quod ‘pectus avis quanto magis fuerit strictum vel acutum erit melioris volatus, quoniam si esset latum moveret multum aeris et esset gravis motus’⁸⁰. Dicit Dominus Iob XXXIX: *Numquid ad praeceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi? In petris manet, et in praeruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, et de longe oculi eius prospiciunt*⁸¹. Aquila est illa felix anima, quae a latitudine temporalium pectus, idest cogitationes pectoris, restringit, ut, elevata a terrenis, valeat ponere nidum suae conversationis in arduis. *Nostra, inquit Apostolus, conversatio in caelis est*⁸².

Et nota quod, “non dixit *in caelo*, sed *in caelis*. Tres sunt caeli. Primum, subtilitas intelligentiae; secundum, claritas iustitiae; tertium, sublimitas gloriae. In primo, contemplatio veritatis; in secundo, dilectio aequitatis; in tertio, plenitudo aeternae iucunditatis. In primo illuminatur ignorantia, in secundo extinguitur concupiscentia, in tertio absorbetur miseria. Si te circumfulget lux veritatis, tenes primum caelum. Si te succendit flamma amoris, inhabitas secundum. Si delibasti gustum quemdam internae suavitatis, admissus es ad tertium”⁸³. Hic gustus est unio, qua unitur sponso. ‘Qui adhaeret, inquit, Deo unus spiritus est’⁸⁴.

Isti tres caeli possunt assignari in petris, silicibus et rupibus. In petris, ob sui firmitatem, contemplatio veritatis; in silicibus, dilectio aequitatis - “silex dictus, quod exiliat ab eo ignis”⁸⁵, in quo amor intelligitur Creatoris -; in rupibus, ob sui perpetuitatem, plenitudo aeternae iucunditatis. Vel, ‘ista tria significant illas angelicas virtutes in amore Creatoris perpetuo perdurantes, quae dicuntur praerupti silices et inaccessae rupes; quia, aliis cadentibus, ipsae immobiles perstiterunt, ad quas ipsi apostatae nec ascendere nec accedere possunt’⁸⁶. Ex istis Sephora, avis pennata, anima scilicet contemplativa, contemplatur Deum, escam et refecionem suam.

11 - Dicamus ergo: *Sephora tulit acutissimam petram, et circumcidit praeputium filii sui*. Quid acutissima petra, quid filius, quid eius praeputium et circumcisio significant, videamus. Petra, poenitentia, de qua Iob XXIX: *Quis mihi, inquit, tribuat, ut sim iuxta menses pristinos, quando lavabam pedes meos butyro, et petra fundebat mihi rivus olei?*⁸⁷ In mense, perfectio; in butyro, gratiae dulcedo; in rivis olei lacrimarum designatur effusio. Iob ergo, “qui interpretatur dolens”⁸⁸, est

^{76/a} HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,883: «Sephora adhaesit, et placens».

^{76/b} Cf. Hier., *Adv. Iovinianum*, I, 20, PL 23,249

⁷⁷ Iob 5,7

⁷⁸ Ps 11,9; Ps 8,14

⁷⁹ Iob l.c.

⁸⁰ Cf. ARIST., *De part. an.* IV,12,693b 16-18: «Pectus acutum carnosumque omnibus est. Acutum, ut melius volent. Lata enim, quia multum aeris propellunt, difficilius moventur. Carnosum, quia quod acutum est, nisi plene opertum sit, imbecillum est».

⁸¹ Iob 39,27-29 (Vg. ... *nidum suum*...)

⁸² Phil 3,20 (Vg. *Nostra autem*...)

⁸³ RICHARDUS S. VICTORIS, *Mysticae adnotationes in Psalmos*, Ps. 121, PL 196,365-366

⁸⁴ Cf. 1Cor 6,17

⁸⁵ ISID., *Etym.* XVI,3,1, PL 82,562

⁸⁶ Cf. GLO. ORD., Iob 39,28

⁸⁷ Iob 29,2.6

⁸⁸ GLO. ORD., Iob 1,1

poenitens, qui suspirat ad pristinae conversionis et conversationis perfectionem, tunc enim erat dulcedo gratiae in mente, qua mundabat pedes, idest affectus suos, ab omni sorde; tunc petra, idest poenitentia austera, fundebat copiam lacrimarum. Et nota quod, sicut oleum superenatat omni liquori, sic lacrimae omni bono operi. Lucerna sine oleo, opus sine devotione. Haec petra est acuta in contritione, acutior in confessione, acutissima in operis satisfactione, qua Sephora debet circumcidere praeputium filii sui.

Filius, corpus; praeputium, temporalia superflua, quae non permittunt hominem suam considerare miseriam. Unde praeputium, idest ante pudorem, dicitur. Haec sunt perizomata, de quibus Genesi III: *Cum cognovissent Adam et Heva se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata*⁸⁹, 'idest succinctoria, quasi bracas breves'⁹⁰. Exsules paradisi, Adae filii, quia gratia Dei sunt nudi, libenter se foliis ficus cooperiunt. Nota quod 'folia ficus pruriginem excitant, et in ardore solis se contrahunt et arescunt, sic ista temporalia pruritum luxuriae excitant'⁹¹, et in ardorem mortis, quos cooperuerant, nudos dimittent. Sed felix illa anima, quae circumcidet praeputium filii sui. Hic est cultrus lapideus, quo circumciduntur secundo filii Israel, idest christiani, qui primo in Baptismo fuerunt circumcisi ab omni peccato. Sed, quia crevit malitia, abundavit iniquitas, ideo rursus cultro petrino, idest austeritate poenitentiae, a Iesu Christo circumciduntur; et sic opprobrium Aegypti, idest mortale peccatum, quod ex mundi tenebris contraxerunt, aufertur.

12 - Aliter. 'Petra, Christus'⁹². Unde in Psalmo: *Petra refugium*, idest retrofugium, *herinacii*⁹³, 'idest peccatoribus, spinis iniquitatum obsitis'⁹⁴. Et iterum: *Beatus qui tenebit*, 'idest refrenabit'⁹⁵, *parvulos*, "idest motus"⁹⁶, *suos ad petram*⁹⁷, "idest Christum"⁹⁸. Unda maris cum lapidi illiditur in seipsa frangitur. Sic tempestas tentationis tuae, si Christo fuerit allisa, et ipsa potentia virtutis illius confringetur et tu evades securus.

Ista petra fuit acuta in flagello praesentis miseriae, unde Genesi: *Maledicta terra in opere tuo; spinas et tribulos germinabit tibi*⁹⁹; acutior in corporis incineratione, unde: 'Cinis es, et in cinerem reverteris'¹⁰⁰; acutissima erit in sententiae irrevocabilis prolatione, unde: *Ite, maledicti, in ignem aeternum* etc.¹⁰¹ Isto timoris acumine non scindit sed circumcidit anima praeputium filii sui, non solum male ablata reddendo, opera misericordiae aliis exhibendo, sed etiam ori proprio dulcia, oculis curiosa, auribus adulatoria, manibus mollia, toti corpori delectabilia subtrahendo.

Ipsa ergo Iesus, pro nobis hodie circumcisis, nos sic a vitiis dignetur circumcidere, ut in octavo die resurrectionis mereamur duplici stola gaudere. Ipso praestante, qui est benedictus in saecula. Amen.

⁸⁹ Gen 3,7 (Vg. *Cumque...*)

⁹⁰ Cf. GLO. INT., ibidem: «Succinctoria vel brachas»; ISID., *Etym.* XIX,22,29, PL 82,687-688: «*Femoralia* appellata, eo quod femora tegant. Ipsa et *brachae*, quod sint breves, et verecunda corporis iis velentur». [Perizomata, «Succinctoria vel bracas, quibus se succindere, idest defendere quaerunt».](#)

⁹¹ Cf. GLO. INT., ibidem: «*[folia ficus]* operimenta mendacii, quae pruritum carnis et libidinis ardorem significant».

⁹² Cf. 1Cor 10,4; GLO. INT., Ps 103,18: «*Petra, "Christus"*».

⁹³ Ps 103,18

⁹⁴ Cf. GLO. INT., ibidem: «Alias, hericiis, vel leporibus, idest timidus, opertis minutis et quotidianis peccatis».

⁹⁵ Cf. GLO. ORD., Ps 136,8

⁹⁶ GLO. ORD., ibidem

⁹⁷ Ps 136,9 (Vg. *add mut*)

⁹⁸ GLO. ORD., Ps 136,8; GLO. INT., Ps 136,9: «*Petram, "Christum"*».

⁹⁹ Gen 3,17.18

¹⁰⁰ Cf. Gen 3,19

¹⁰¹ Mt 25,41 (Vg. *Discedite a me, ...*)